

Kalkınma Dinamikleri ve Sorunları Bakımından Kelkit Havzası'nın Genel Bir Sosyolojik Değerlendirmesi^{1 2}

D. Ali Arslan*

1. GİRİŞ

"Türkiye'nin sahibi hakikisi, hakiki müstahsil olan köylüdür. O balde herkesten daha çok refah, saadet ve servete müstahak ve ehyak olan köylüdür.

Efendiler: Diyebilirim ki bugün felaket ve sefaletin bais-i yeganesi bu hakikatin gafili bulunmuş olmamızdır. Filhakika; yedi asırdan beri cihanın muhtelif aktarına sevk ederek kanlarını akıttığımız, kemiklerini topraklarında bıraktığımız ve yedi asırdan beri emeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir ve tezlil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakarlık ve ihsanlarına karşı nankörlük, küstablak, cebbarlıkla uşak menzelesine indirmek istediğimiz bu sahib-i aslinin huzurunda kemal-i hicap ve ihtiramla vaz-ı hakikimizi alalım..."

Zahmetin çoğunu çeken, külfetlerin büyüğüne katlanan köylü olmasına rağmen, toplumsal nimetlerden en az payı alan da yine köylüdür. Bütün bunlara rağmen Türk köylüsü devletin ve rejimin, Cumhuriyet'in ve Atatürk

¹ Bu çalışmada kullanılan verilerin önemli bir bölümü, Kelkit Platformu başkanı ve Gaziosmanpaşa Üniversitesi rektörü, Prof. Dr. Zehra Seyfikli başkanlığında yürütülmekte olan, "Kelkit Havzası Sürdürülebilir Bütünleşik Planlaması, I. Havza Tanıma Projesi" kapsamında gerçekleştirilen saha araştırmalarından ve SWOT analizlerinden elde edilmiştir.

² Bu çalışma, 19-23 Eylül 2006 tarihlerinde, Malatya'da gerçekleştirilen, V. Ulusal Sosyoloji Kongresi'ne poster bildiri olarak sunulmuştur.

*Yrd. Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Fakültesi.

Devrimleri'nin en içten savunucusu ve bekçisi olmuş; toplumsal düzenin ve huzurun varlığına ve devamına, ulusal birlik ve beraberliğin sürekliliğine en büyük katkıyı yapmıştır. Araştırmacının Kelkit Havzası araştırma grubunda görev almasında ve bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde rol oynayan ana etken, Türkiye'nin "sahib-i hakikisi" ne karşı olan sevgi, saygı, vefa ve sorumluluk duygusu ile görev bilincidir.

"Köy sorunu" ya da "kırsal geri kalmışlık" olarak da adlandırılan "kırsal kalkınma" (Tarım ve Köyleri Bakanlığı, 2005) sorunu, Türk toplumunun temel sorunlarından bir tanesidir. Ülke nüfusunun yaklaşık üçte birinin (DİE, 2005) halen kırsal alanda yaşadığı gerçeği asla unutulmamalıdır. Bunun da ötesinde yıllardır kanayan bir yara şeklinde devam eden ve bir çok toplumsal sorunu da tetikleyen kırdan kente göç olgusu da bu sorunun bir dışı yansımasıdır. Bir çok toplumsal sorunun temelinde bu, "insanları doğduğu yerde doyuramama ve insanca yaşatamama" gerçeği yatmaktadır. Bütün bunlar dikkate alındığında, sağlıklı bir toplumsal kalkınmanın yollarının, kırsal kalkınmadan geçtiği gerçeği daha bir netlik kazanır.

Kırsal Türkiye'nin sorunlarına yönelik ilk ciddi girişimler Cumhuriyet'in ilk yıllarında, Atatürk döneminde başlamıştır. Ne var ki Atatürk sonrası dönemde, bazen bilerek ve bazen de bilmeden bu gerçek göz ardı edilmiştir. Kırsal alana yönelik etkin ve kalıcı politikalar üretilmemiş, köylünün sorunlarına kalıcı çözümler getirilmemiştir. Çoğu kere de bu sorunlar görmezlikten gelinmiştir.

2. YÖNTEM

Toplumsal hayatta yaşanan her toplumsal sorunun, öteki toplumsal sorunlarla neden-sonuç ilişkisi içinde olduğu bilinen bir gerçektir. Kırsal geri kalmışlık da, günümüz Türk toplumunun böylesi temel sorunlarındanıdır. Araştırmacının, Kelkit Havzası'na yönelik gerçekleştirilen araştırmalarda yer almasında etkili olan ana etken, kırsal Türkiye'ye olan empatisi ve akademik ilgisidir.

Araştırmada ağırlıklı olarak yapısal-işlevselci yaklaşım kullanıldı. Araştırma evrenini Kelkit Havzası kırsalı oluşturmaktadır. Kelkit Havzası denildiğinde, Gümüşhane'den Tokat'a-Amasya'ya kadar uzanan Kelkit Çayı Havzası'nda yer alan Gümüşhane, Giresun, Erzincan, Sivas, Tokat ve Sivas illerinin 16 ilçesini (Kelkit, Şiran, Köse, Şebinkarahisar, Alucra, Çamoluk, Refahiye, Koyulhisar, Suşehri, Akıncılar, Reşadiye, Niksar, Erbaa, Almus, Başçiftlik, Taşova) ve 1000'i aşkın köyünü kapsayan kırsal alan anlaşılmalıdır.

Havza boyunca yapılan saha araştırmaları (Sencer, 1989: 359-369), gerçekleştirilen gözlemler ve yüz yüze görüşmeler, yöreye ilişkin resmi belge ve kayıtların taranmasıyla yöreye ilişkin temel veriler oluşturuldu. Oluşturulan envanter formları ile de, havza genelinde 6 il ve 17 ilçenin resmi kurum ve

kuruluşlarından bilgiler derlendi. Bu bilgiler de temel alınarak üst, orta ve alt Kelkit Havzası'nda 17 ilçede geniş katılımlı SWOT analizleri gerçekleştirildi.

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın özünü kır kavramı oluşturur. Kır kavramı kasaba, köy, köy altı yerleşim birimleri gibi kent dışı yerleşim birimleri ve toplulukları kapsayan oldukça geniş kapsamlı bir kavramdır. Kır ya da kırsal kesim (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2005) çok genel hatlarıyla, "kent dışı bir mekanda varlığını sürdüren ve kente oranla daha sınırlı sayıda nüfusu bünyesinde barındıran, sosyal-ekonomik ve kültürel yönleriyle de kentlerden farklılık gösteren sosyal ve fiziki çevrelerin oluşturduğu toplumsal yerleşmeler" şeklinde tanımlanabilir.

Çalışmada temel kavramlarından bir tanesi Kır Sosyolojisi'dir. Kır sosyolojisi kısaca, kent dışı kırsal topluluklarının yapısını, toplumsal yapı içindeki yerini, oluşumunu, işleyiş ve değişim (Jary & Jary, 1991; Ozankaya, 1995: 85) dinamiklerini inceleyen, uygulamaya yönelik olarak da kent dışı toplulukların sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarını inceleyip onlara kalıcı çözümler üretmeyi amaçlayan toplumbilim dalıdır.

3.1. TOPLUM KALKINMASI

Çalışmanın temelini ise "toplum kalkınması" kavramı oluşturur. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi'nin toplum kalkınması tanımlaması konuya oldukça netlik kazandıracak niteliktedir: "Toplum kalkınması, küçük toplulukların içinde yaşadıkları geri ekonomik, sosyal ve kültürel şartların iyileştirilmesi amacıyla, bu toplulukların öz gayretlerinin devletin gayretleri ile birleştirilmesi, bu toplulukların terk edilmişlikten kurtarılıp milli bünyeye bağlanması ve milli kalkınma çalışmalarına, bu toplulukların da kendilerine düşen katılışlarda bulunmalarının sağlanmasıdır" (Çağlar, 1969: 12).

Toplum kalkınması kavramı, içinde oldukça çok sayıda olguyu barındırdığı için, değişik bakış açılarından farklı şekillerde tanımlanabilir. Orhan Türkdogan'a göre "toplum kalkınması, halkı müşterek problemlerini tayin ve kabul için teçhiz eden, bu problemlerin çözümü için demokratik yoldan gereken bilginin verilmesini sağlayan ve onları başarılı bir sonuca götüren bir faaliyet şeklidir" (Türkdogan, 1977: 114).

Yücel Çağlar da, toplum kalkınmasına paralel bir doğrultuda köy kalkınmasını şöyle tanımlar: "Köy kalkınması, feodal, yarı feodal ya da kapitalizm öncesi ilişkilerin yaygın olduğu, genel olarak yalnızca tüketim amacıyla üretim yapılabildiği yahut, yine tüketim nesnelere sağlamak amacıyla çok sınırlı düzeylerde artığın elde edilebildiği, yüzeysel ve çeşitli örgütlenmelerin olduğu kapalı bir ekonomik ve toplumsal yapıdan; genel olarak pazarda satmak amacıyla üretim yapılan, teknolojik gelişmelerden yararlanılarak daha fazla artık elde edilebilen, bireysel, toplumsal ve kurumsal ilişkilerin çok çeşitlenip yaygınlaştığı, özellikle de kentsel yerleşmeler ile işlevsel olarak bütün-

leşik bir ekonomik, toplumsal ve kültürel yapılanmaya geçiş olarak tanımlanabilir” (Çağlar, 1990: 114).

Görüldüğü gibi, toplum kalkınmasında esas olan toplumun, topyekün olarak daha iyi bir sosyo-ekonomik ve kültürel düzeye ulaştırılmasıdır. Fakat burada daha çok üzerinde durulan, küçük toplulukları kalkındırmak suretiyle topyekün toplumu geliştirmektir (Arslan, 2005; Arslan, 2003). Toplum kalkınmasında öncelikli olarak, değişebilmek için yardım ve desteğe ihtiyacı olan kırsal (kent dışı) topluluklardan başlayarak kalkınmayı sağlamak hedeflenir.

Çalışmada, anlam kargaşasının önüne geçmek için toplum, kır ve köy kavramları ortak bir potada eritilip “toplum kalkınması”, “kırsal kalkınma” ve “köy kalkınması” terimleri paralel anlamlarda kullanılacaktır. Bütün bu anlatılanlardan özetlenecek olursa, toplum kalkınması: Sosyal, kültürel ve ekonomik bakımdan gelişmemiş toplumların sosyal-kültürel ve ekonomik yapılarını değiştirip geliştirerek, onları daha iyi ve çağın gereklerine uygun bir yaşam düzeyine ulaştırmak amacıyla, halkın ilgi ve isteği, devletin yardım ve desteği, sosyologların ve STK (sivil toplum kuruluşları)’nın planlama, koordinasyon ve organizatörlüğünde gerçekleştirilen planlı ve örgütlü faaliyetler bütünüdür (Arslan, 2004; Arslan, 1992: 20).

4. KELKİT HAVZASINDA TARIMSAL FAALİYETLER

Kuru tarım ve sulu tarım, yöre halkının en önemli ekonomik uğraşlarından-
dır. Ne var ki, özellikle 1980’li yıllardan bu yana tarıma ve kırsal kesime layık
görülen üvey evlat muamelesi, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerde
tarımsal uğraşı, Kelkit Havzası kırsalı için de gelir getirici ve kârlı bir iş ol-
maktan çıkarmıştır. Büyük çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmelerde
tarımsal üretim yapan yöre halkı kaldırdığı üründen, kâr elde etmek-para
kazanmak şöyle dursun, yaptığı masrafları bile zor karşılamaktadır.

Tarımsal üretimde, her geçen gün durumun daha da kötüye gittiğini belir-
ten yöre halkı, seçme şansı olsa asla tarımla uğraşmayacağını vurgulamakta-
dır. Yapılan yüz yüze görüşme, gözlem ve SWOT analizlerinden hareketle,
yörenin tarımla ilgili temel sorunları şöylece sıralanabilir:

Piyasa koşulları çiftçi aleyhinedir: Uzun yıllardan beridir tarım sektörün-
de, girdi fiyatları yüksek, ürün satış fiyatları ise maliyetin altında seyretmek-
tedir. Buna ek olarak son derece değişken piyasa koşulları da ayrı bir sorun
olarak üreticinin karşısına çıkmaktadır.

Sulama suyu sorunu: Yörede oldukça zengin olduğu vurgulanan yer üstü
ve yeraltı su kaynaklarından, sulu tarım alanında etkin ve yeterli ölçüde yarar-
lanılamamaktadır. Bu durum sulama suyu alt yapısının yetersizliğinin yanı
sıra, halkı sulama teknik ve teknolojileri konusunda yeterli bilgi ve birikim-
den yoksun olması gerçeği ile yakından ilişkilidir. Etkin ve amaca uygun

eğitim, planlama ve alt yapı çalışmaları ile yörede sulu tarım alanında, oldukça önemli gelişmeler kaydedilebilir.

Yörede tarımsal rehberlik faaliyetlerinin yetersizliği bununla ilişkili olarak da verimli üretim konusunda üreticilerde bilgi eksikliği gözlemlenmektedir.

Pazarlama sorunları ve pazara yönelik organizasyon eksikliği, havzanın hemen her yöresinde sıklıkla vurgulanan temel sorunlardan bir tanesidir.

Özellikle Yukarı Kelkit Havzası'nda, tarımsal üretim amacıyla kullanılabilir toprak miktarının yetersizliği göze çarpmaktadır.

Üretimde iklim şartlarına ve doğal koşullara bağımlılık, yöre üreticisinin en önemli handikaplarından biridir.

Toprak rejiminin bozukluğu: Arazilerin miras yoluyla paylaşılı paylaşılı, çoğunluğu birkaç dönümü zor bulan minyatür tarlacılara dönüşmüş durumda olması, tarımsal üretimde verimlilik ve kârlılığı olumsuz yönde etkilemektedir.

Havza'nın bir çok yöresinde üreticiler, birkaç yıldan beridir sürdürülen tarımda "dekar başına doğrudan destek" politikasının etkin ve amaca uygun bir şekilde işlemediğinden yakınmaktadır. Bu türden politikaların daha çok orta ve büyük ölçekli tarım arazilerine sahip olan üreticileri işine yaradığını vurgulayan yöre halkı, "zaten o kadar çok toprağı olanın da bu desteğe ihtiyaç duymayacak kadar varlıklı olduğunu; kendilerinin ise zaten az miktarda olan arazilerinin, miras yoluyla paylaşımın bir ürünü olarak müstakil tapusunun bile bulunmadığını, bunun yarattığı bürokratik engeller yüzünden doğrudan destek alma başvurusunda bile bulunamadıklarını" dile getirmektedirler.

Tarımsal ürün türlerindeki çeşitlilik, yörenin iklim ve coğrafi koşulların, tarımsal üretim konusunda elverişliliğinin önemli bir göstergesidir. Ne var ki, yukarıdaki nedenlerden dolayı, üretimde ciddi bir verimlilik sorunu yaşanmaktadır.

Meyvecilik ve sebzeçilik yöre açısından oldukça önemli uğraşlardır. Yapılan yüz yüze görüşmelerde ve saha çalışmalarında havzanın arazi yapısı ve iklim koşulları bakımından, sebze ve meyve üretimi için önemli bir potansiyele sahip olduğu gözlemlenmiştir. Ne var ki, yukarıda sözü edilen sorunlarla yakından ilişkili olarak bu potansiyel etkin ve verimli bir şekilde değerlendirilememektedir. Hemen her türlü sebzenin üretilbildiği yörede, meyvecilik konusunda aynı ürün zenginliği (elma, armut, vişne, kiraz, kayısı, şeftali, ... gibi) göze çarpmaktadır. Fakat benzer nedenler yüzünden meyvecilik alanında da pazara yönelik çok geniş çaplı üretim yapılamamaktadır. Özellikle ceviz, hem yukarı, hem orta ve hem de aşağı havzada karşımıza çıkan ve havza için gelecek vaat eden en önemli ürün olma potansiyeline sahiptir. Yapılan çalışmalar, yörede doğal koşulların bu ürünün üretimine son derece elverişli olduğunu ortaya koymuştur.

Öte yandan çalışma koşullarının çok ağır ve yapılan işlerin çok zor olması, buna karşılık elde edilen verimlilik ve gelirin son derece düşük hatta çoğunlukla maliyetin de altında olması, Türkiye kırsalında yaşayan insanları yaptığı işten soğutmuştur. Günümüzde, küçük ve orta ölçekli üretim yapan Türk köylüsü, işini severek değil, zorunluluk ve çaresizlikten dolayı yapar hale gelmiştir. İç Anadolu'da, Ankara kırsalında (Arslan, 2005; Arslan, 2004) yapılan çalışmalarda üreticilerin "son yıllarda verimlilik ve kârlılık konusunda durumun her geçen gün daha da kötüye gittiğini, zamanın köylünün aleyhine işlediği" şeklinde dile getirdiği sorunların, 10-15 yıl aradan sonra Kelkit Havzası kırsalında da dile getirilmiş olması, kırsal Türkiye'nin yıllardan beridir içinde bulunduğu açmazı daha bir açıklıkla dile getirmektedir. Yaptığı iş ve uğraş, daha önceleri üretici için çok büyük bir anlam ve değere taşır iken, günümüzde bu anlam ve önemini kaybetmiştir. Yöre kırsalında yaşayan üretici yaptığı işe eskiden baktığı gözle bakmamakta, eskiden atfettiği anlam ve önemi yüklememektedir. Bu durumu, sosyoloji biliminin terminolojisi ile dile getirecek olursak, "Türk köylüsü, işine yabancılaşmıştır" (Kızılçelik, 1992: 451-452).

5. KELKİT HAVZASINDA HAYVANCILIK

Türk toplumunun en eski ekonomik faaliyetlerinden biri olan hayvancılık, kırsal Türkiye için bu özelliğini halen korumaktadır. Bununla birlikte hayvancılıkta verim ve kalite, gelişmiş ülkelerin standartlarının çok altındadır. Kırsal Türkiye'nin geneli için yapılabilecek bu değerlendirme Kelkit Havzası için de geçerlidir. Hayvancılık bakımından yöre önemli bir potansiyele sahip olmasına rağmen, bu potansiyelin gereğince değerlendirildiği söylenemez. Yörenin hayvancılıkla ilgili başlıca sorunları şöylece özetlenebilir:

Meraların bozukluğu: Havza'da oldukça geniş çayır, otlak ve mera olmasına rağmen, buralardan etkin ve verimli bir şekilde yararlanıldığı söylenemez. Bu alanlar, uzun yıllardan beridir bilinçsiz bir şekilde kullanıldığı için kısırlaşma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Yapılacak mera ıslah çalışmaları ve rehberlik faaliyetleri, yörede çok uzun geçmişi olan mera hayvancılığına yeniden hayat verebilir.

Mera ve otlaklarda, hayvanlar için yeterli ve sağlıklı su kaynakları bulunmadığı dikkat çekmektedir.

Hayvancılık konusunda halkı bilgilendirip bilinçlendirmeye yönelik rehberlik ve eğitim faaliyetleri yetersizdir.

Geleneksel üretim teknikleri ve verimsiz hayvan cinslerinin yaygınlığı: Halkın önemli bir kısmı modern ve verimli üretim tekniklerini kullanacak bilgi ve bunları edinecek mali güçten yoksun görünmektedir. Bazı yörelerde, çeşitli projeler kapsamında ve devlet desteğiyle halka damızlık ve iyi cins hayvan türleri dağıtılmış olmakla birlikte, bu durum, havza geneli ve hali hazırdaki durumu dikkate alındığında, havza genelindeki hayvancılık sorun-

larına çözüm getirmekten uzak görünmektedir. Bazı yörelerde, özellikle büyükbaş ve küçükbaş et-süt hayvancılığı alanında, ıslah edilmiş yerli ırklara ve verimli melez türlere doğru bir yöneliş olsa da, bu durum yeterli bir planlama ve yönlendirmeden uzaktır.

Bilinçsiz kullanılan zirai mücadele ilaçları: Bu ilaçların bilinçsizce kullanımı tarım gibi hayvancılığı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Piyasa koşullarının üretici aleyhinde işlemesi: Yine tarımda olduğu gibi hayvancılık alanında da girdi maliyetleri son derece yüksek, verimlilik son derece düşük, bütün bunlara karşı ürünlerin piyasa değeri son derece düşük ve değişkendir. Her geçen gün üreticinin aleyhine kötüleşen piyasa koşulları, kırsal Türkiye'de hayvancılık sektörünü büyük bir handikaba doğru sürüklemektedir.

Pazarlama olanaklarının azlığı ve organizasyon eksikliği de yine bu sektörde yaşanan en temel sorunlardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

6. KELKİT HAVZASINDA, KIRDAN KENTE GÖÇ GERÇEĞİ

Kelkit Havzası, büyük şehirlere göç veren en önemli biri olma konumunu uzun yıllardan beridir sürdürmektedir. Tablo 1 incelendiğinde, Türkiye geneli ve öteki bölgelerle kıyaslandığında, kırdan kente en yoğun göçün ve genç işgücü kaybının Kelkit Havzası Kırsalında yaşandığı açıkça görülür (DİE, 2004). Havza geneli bakımından da durum, pek iç açıcı değildir. Başta Sivas, Amasya ve Giresun olmak üzere Erzincan, Gümüşhane ve Tokat'ın ortalama nüfus artış hızı Türkiye ortalaması olan %0 (binde) 18,28'in oldukça altındadır. Hatta Sivas binde -1.54'lük nüfus azalması ile ön plana çıkmaktadır.

Bu azalmanın altında, başta da vurgulandığı gibi, çeşitli etkenlerin sonucu olarak sürüp gitmekte olan ve Türk toplumunun kronik sorunlarından biri haline dönüşmüş durumda bulunan köyden kente göç olgusu yatar. Bunun yanı sıra, çeşitli nedenlere bağlı olarak eskiden oldukça yaygın olan çok çocuk sahibi olma eğiliminin ve buna bağlı olarak da doğurganlık oranının azalması da, bu düşüşte rol oynayan bir başka önemli etkidir. Türkiye'nin bir çok yöresinde olduğu gibi (Arslan, 2004; Arslan, 2005) Özellikle Havza kırsalının nüfusundaki azalmanın başlıca nedenleri şöylece sıralanabilir:

Tablo 1: İBSS'ye Göre Şehir ve Köy Nüfusu ve Yıllık Nüfus Artış Hızı (DİE, 2004).

İBSS	Nüfus						Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)		
	1990			2000			Toplam	Şehir	Köy
	Toplam	Şehir	Köy	Toplam	Şehir	Köy			
Türkiye	56 473 035	33 656 275	22 816 760	67 803 927	44 006 274	23 797 653	18.28	26.81	4.21
İstanbul	7 195 773	6 779 594	416 179	10 018 735	9 085 599	933 136	33.09	29.27	80.72
Batı Marmara	2 589 490	1 255 780	1 333 710	2 895 980	1 608 653	1 287 327	11.18	24.76	-3.54
Ege	7 594 977	4 344 471	3 250 506	8 938 781	5 495 575	3 443 206	16.29	23.50	5.76
Doğu Marmara	4 688 514	3 005 754	1 682 760	5 741 241	3 867 055	1 874 186	20.25	25.19	10.77
Batı Anadolu	5 204 217	3 905 981	1 298 236	6 443 236	4 975 251	1 467 985	21.35	24.19	12.29
Akdeniz	7 026 489	4 051 596	2 974 893	8 706 005	5 204 203	3 501 802	21.43	25.03	16.30
Orta Anadolu	3 818 444	1 925 361	1 893 083	4 189 268	2 365 571	1 823 697	9.27	20.58	-3.73
Batı Karadeniz	4 889 323	2 024 087	2 865 236	4 895 744	2 418 065	2 477 679	0.13	17.78	-14.53
Doğu Karadeniz	2 852 806	1 162 757	1 690 049	3 131 546	1 545 914	1 585 632	9.32	28.47	-6.38
Kuzeydoğu Anadolu	2 354 030	965 156	1 388 874	2 507 738	1 289 874	1 217 864	6.32	28.99	-13.14
Ortadoğu Anadolu	3 101 812	1 361 937	1 739 875	3 727 034	2 007 378	1 719 656	18.36	38.78	-1.17
Güneydoğu Anadolu	5 157 160	2 873 801	2 283 359	6 608 619	4 143 136	2 465 483	24.79	36.57	7.67
Tokat	718 738	308 999	409 739	828 027	401 762	426 265	14.15	26.24	3.95
Amasya	359 265	162 343	196 922	365 231	196 621	168 610	1.65	19.15	-15.52
Giresun	499 617	223 678	275 939	523 819	283 316	240 503	4.73	23.63	-13.74
Gümüşhane	168 845	59 551	109 294	186 953	77 570	109 383	10.18	26.43	0.08
Sivas	766 821	384 832	381 989	755 091	421 804	333 287	-1.54	9.17	-13.64
Erzincan	299 251	144 144	155 107	316 841	172 206	144 635	5.71	17.78	-6.99

Kaynak: DİE-2004 Verileri Kullanılarak Araştırmacı Tarafından Hazırlanmıştır.

Türkiye kırsalı genelinde olduğu gibi, Kelkit Havzası Kırsalı'nda her geçen gün daha da ağırlaşan işsizlik ve yoksulluk.

Tarımda makineleşmeye paralel olarak, tarımsal faaliyetlerin emeğe dayalı olmaktan çıkmış olması.

Bu durumla yakından ilişkili olarak, özellikle küçük ve orta ölçekli tarımsal işletmeler açısından tarımsal uğraşın, kârlı bir uğraş alanı olma özelliğini yitirmiş olması

Gün geçtikçe kötüleşen ekonomik şartlar ve zorlaşan yaşam koşullarına paralel olarak, belli bir aşamadan sonra ailenin sahip olduğu her bir ilave çocuk, aile için bir katkı olmaktan çıkıp, ağır bir yük haline dönüşmüş olması.

Aile planlaması bilincinin gelişmesi ve doğum kontrol tekniklerinin yaygınlaşması.

Değişen değer (erkek çocuğa atfedilen değerler gibi) ve tutumlar.

Büyük şehirlerin sahte bir çekim ve cazibe merkezine dönüşmüş olması ve kitle iletişim araçlarının bu özenti ve talebi pompalayan türden yayınları.

Sosyal güvenceden yoksunluk ve kırsalda sıklıkla dile getirilen "bu işin hastalığı var sağlığı var, gençliği var gocalığı var" tümcesinin de açıkça vurguladığı gibi halkın yarınlarını güvenceye alabilmek için, "sigortalı bir iş sahibi olabilme" eğilimi.

Kırsalda sunulan eğitim, kültür ve sosyal imkânların kentlere oranla hem nitelik, hem de nicelik olarak azlığı.

Kırdan kente göç edenlerin başında ilköğretim çağını doldurmuş gençler ile, yeni evli çiftler gelmektedir. Az da olsa namus davası gibi çeşitli nedenler yüzünden göç eden ailelere de rastlanır. Havza kırsalından başta İstanbul ve Ankara olmak üzere büyük şehirlere doğru yaşanan nüfus hareketlerinin başında iş bulmak, meslek edinme gibi ekonomik nedenler ve eğitim olgusu yatmaktadır. Köydeki üretim araçlarının sınırlılığı ve iş olanaklarının kıtlığının yanı sıra, genç kızların evlenmek için şehirde yaşayan ve çalışan erkekleri tercih etme eğilimleri ve evlendiklerinde eşlerinin şehre göç etmeye zorlamaları da, göçün hızını arttıran bir başka sosyal-psikolojik olgudur.

Harita 1'de de görüldüğü gibi, Türkiye geneli baz alındığında, Havza oldukça düşük bir nüfus yoğunluğuna sahiptir. Özellikle Sivas, Erzincan ve Gümüşhane illeri Türkiye'nin en az nüfus yoğunluğuna sahip illeri arasında yer almaktadır. Tokat, Amasya ve Giresun illerinde kilometrekareye düşen kişi sayısı ise 108'in altındadır. Havza'da yaşanan nüfus hareketleri tek yönlü değildir. kırdan kente olduğu gibi, kentten kıra doğru da bir hareketlilik gözlemlenir. Fakat, kırdan kente doğru yaşanan nüfus hareketleri kalıcı bir nitelik taşıırken, kentten kıra doğru olan hareketlilik mevsimseldir, geçici niteliktedir ve özellikle yaz aylarında görülür. Kırdan kente göç etmiş olan ailelerin büyük çoğunluğu, köy ile olan sosyal ve ekonomik bağlarını halen sürdürmektedirler. Bu durum, yönü köye doğru olan geçici nüfus hareketlerinde rol oynayan etkenlerin başında gelir. Bu hareketlilikte rol oynayan bireyler şöylece kategorize edilebilir:

Okulu tatile giren öğrenciler,

Yaz mevsimini köyde, kışı kentte geçiren emekliler,
Aslen şehirde ikamet ediyor olmasına rağmen, bağ-bahçe işleri ile uğraşmak için köye gelen kişi ve aileler,
Anne-babalarına, hasat işlerinde yardımcı olmak için gelen gençler ve aileler,
Kışlık erzak hazırlamak için gidenler,
Bayram, düğün, ölüm gibi törensel nedenlere bağlı olarak köye gidenler.

7. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Her geçen gün, sosyal-ekonomik açıdan köy ile kent arasındaki gelişmişlik farkı daha da açılmaktadır. Bu çelişki köylerin iticiliğini arttırmakta, şehirlerin ise yalancı bir cazibe-çekim merkezi olma özelliğini daha da pekiştirmektedir. Bütün bunlar köyden kente göç olgusunu hızlandırmakta, bu gerçekle yakından ilişkili olarak da bir çok toplumsal sorun içinden çıkılması güç bir hale dönüşmektedir.

Toplum kalkınması ya da kırsal kalkınma sorunu, uzun yıllardan beridir dikkat çeken bir konu olmakla birlikte, özellikle günümüz Türk toplumu açısından, üzerinde önemle ve acilen durulması gereken bir sorun şekline dönüşmüştür. Yaşananlar, Türk toplumunun geçekondulaşma, kentlileşememe, marjinalleşme, suç olaylarındaki hızlı artış ... gibi bir çok önemli toplumsal sorunu için kozmetik müdahaleler döneminin kapandığını, kırsal geri kalmışlık sorununa kalıcı çözümler getirmeden bu sorunlara gerçekçi çözümler üretilemeyeceği gerçeğini açıkça gözler önüne sermektedir. Söz konusu sorunlara gerçekçi çözümler üretilemeyişinin altında yatan en önemli etken ise, sorunların tespit ve çözümüne yönelik olarak "Halk-Sosyolog-Devlet-STK" dörtlüsünden oluşan sacayağının hiç bir zaman tesis edilememiş olmasıdır.

Kırsal Türkiye'nin sosyal ve ekonomik kaynaklarının son derece kit ve sınırlı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bununla birlikte kaynak yetersizliği, geri kalmışlığa bir gerekçe olarak gösterilemez. Asıl sorun kaynakların yetersizliği değil, var olan kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılamayıştır. Genel olarak Türkiye kırsalı ve özel olarak da Kelkit Havzası açısından, mevcut kaynaklar rasyonel ve verimli bir şekilde kullanılmaya başlandığında; akılcı bir yapılanma ile "Halk-Sosyolog-Devlet-STK (Sivil Toplum Kuruluşları)" dörtlüsünden oluşan sacayağının tesis edilip, kararlılıkla ve samimiyetle sorunların üzerine gidildiğinde, Türkiye'de kırsal kalkınma sorununun, uzun olmayan bir süreç içinde çözülebileceğinden kuşku duymamak gerekir.

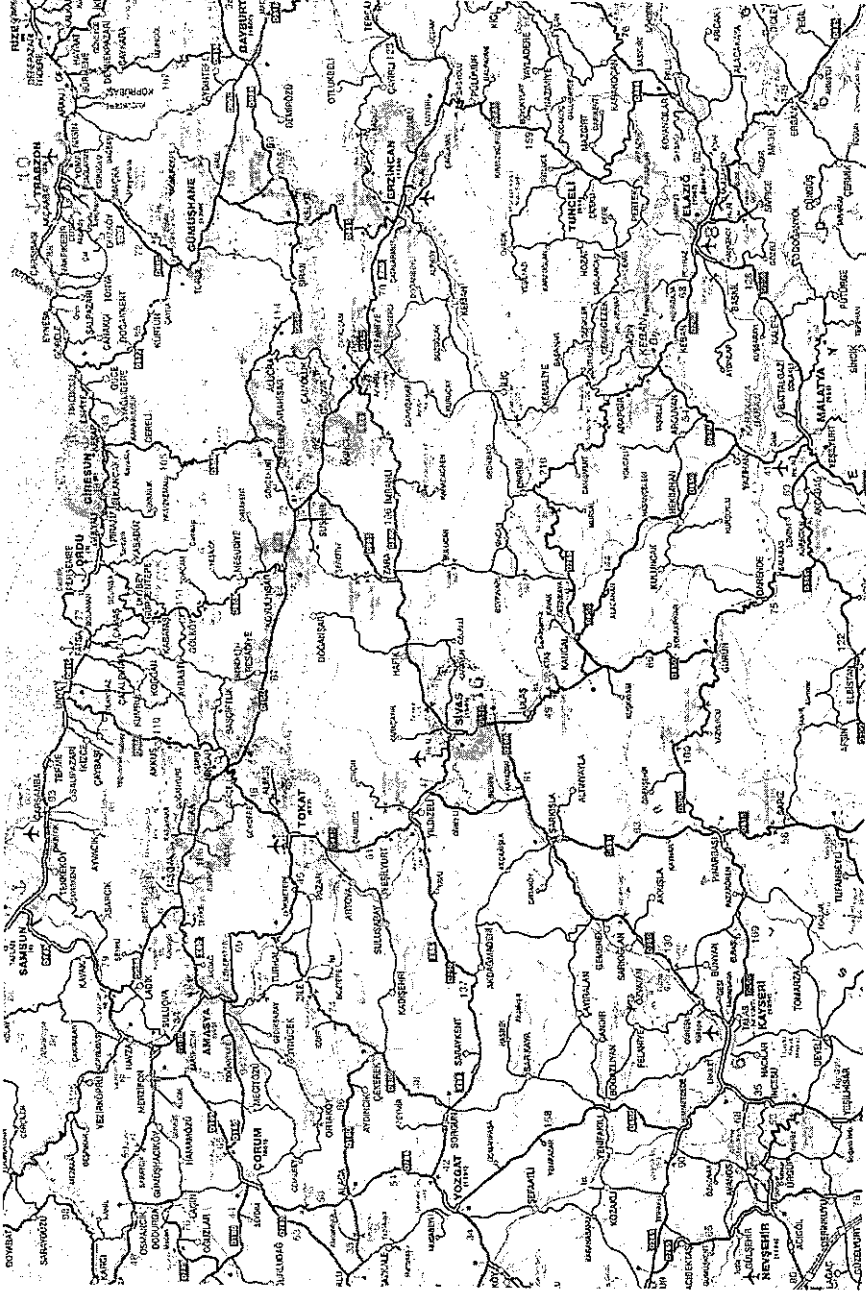
KAYNAKÇA

- ARSLAN, D. A. (2005), "Bir Ankara Köyü (Kavaközü)'nün Sosyolojik İncelemesi", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 17, Yıl: 2004/2, ss.: 53-70
- ARSLAN, D. A. (2004), "Bir Ankara Köyü Araştırması: Köy Sosyolojisi'nin Bakış Açısından Ankara Kavaközü Köyü", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 19.07.2004, <http://insanbilimleri.com>
- ARSLAN, D. A. (2003), "Bir Köy Sosyolojisi Çalışması: Kavaközü Köyü'nün Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Sorunları", *Sosyal Bilimler Dergisi (Osmancazi Üniversitesi)*, Cilt: 4, Sayı: 1ss. 1-26.
- ARSLAN, D. A. (1992), *Kalkınma Döneminde Kavaközü*, Konya: Selçuk Üniversitesi (Lisans Tezi).
- ÇAĞLAR, Y. (1990), *Köy, Köylülük ve Türkiye'de Köy Kalkınması Sorunu*, Ankara: TZD Yayınları.
- ÇAĞLAR, S. (1969), *Toplum Kalkınmasında Başarı Yolları*, Ankara: Güven Matbaası.
- DİE, (2005), *Türkiye İstatistik Yıllığı 2004*, http://www.die.gov.tr/yillik/03_Nufus.pdf
- DİE, (2004), <http://www.die.gov.tr/konular/nufusSayimi.htm>
- DİNÇER, B (vd.) (2003), *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT, (2005), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması*, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/>, 07.09.2005.
- DPT, (2005), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *İllerin Performans Göstergeleri*, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/>, 06.09.2005.
- DPT, (2005), T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, *Bölgesel Gelişme Raporu*, <http://www.dpt.gov.tr/bgyu/>, 01.09.2005.
- GERAY, U. & Küçükaya, İ. (2005), *Havza Yönetim Modeli Üzerine Düşünceler*, <http://kelkit.gop.edu.tr/txt/havzayonetimmodeli.doc>.
- JARY, D. & JARY, J. (1991), *Collins Dictionary of Sociology*, Glasgow: Harper Collins Publishers.
- KIZILÇELİK, S. ve ERJEM, Y. (1992), *Sosyoloji Terimler Sözlüğü*, Konya: Göksu M.
- OZANKAYA, Ö. (1995), *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- SENCER, M. (1989), *Toplumbilimlerinde Yöntem*, İstanbul: Beta Yayınları.
- TARIM ve Köyleri Bakanlığı (2005), *Tarım, Sanayi ve Kırsal Kalkınma Sözlüğü*, http://www.tarim.gov.tr/ayayiz/9/kenkasp?efl=sanal_kutuphane2/sozluk/anasayfa.htm&curdir=\sanal_kutuphane2\sozluk&fl=tarim_sanayi.htm, 6.09.2005.

D. Ali Arslan

- TEZCAN, M. (1991), *Sosyo Kültürel Değişme*, İstanbul:
TÜRK DİL KURUMU, (1992), *Türkçe Sözlük*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
TÜRK DİL KURUMU, (1988), *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yay..
TÜRKDOĞAN, O. (1989), *Köy Sosyolojisinin Temel Sorunları*, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.
TÜRKDOĞAN, O. (1984), *Bilimsel Değerlendirme ve Araştırma Metodolojisi*, İstanbul: MEB Yayınları.
TÜRKDOĞAN, O. (1977), *Toplum Kalkınması*, İstanbul: Dede Korkut Yayınları.

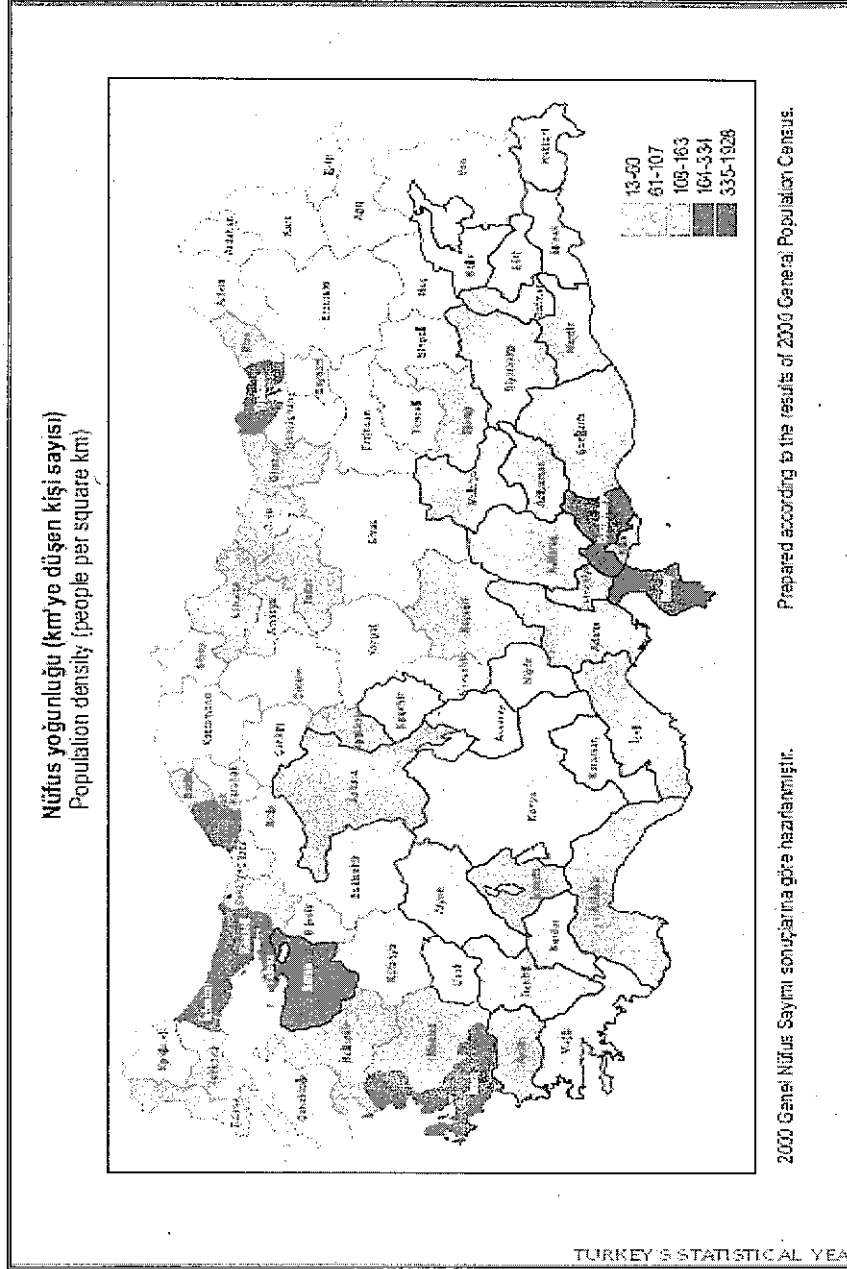
Harita 1: Kelkit Havzası Beşeri Coğrafyası

Kaynak:

<http://kelkit.gop.edu.tr/html/tanitim/tanitim.htm>

Harita 1: Türkiye Geneline ve Havza'da Nüfus Yoğunluğu (km²'ye düşen kişi sayısı)

Kaynak: DIE, 2005, http://www.die.gov.tr/yillik/03_Nufus.pdf